

Sporun Toplumsal İşlevi: Sosyolojik Bir Yaklaşım¹

The Social Role of Sport: A Sociological Approach

Hüsnü Bilir²

¹Bu çalışma, 25-26 Nisan 2019 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen *Fiscaoecnomia International Congress on Social Sciences*'ta sunulan özet bildirinin gözden geçirilip genişletilmiş halidir.

²Doç.Dr., Aksaray Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, husnubilir@aksaray.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-9602-8267

MAKALEBİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

*Spor sosyolojisi,
Sporun toplumsal işlevleri,
İşlevselci teori,
Çatışma teorisi.*

Makale Geçmişi:

*Geliş Tarihi: 29 Temmuz 2020
Kabul Tarihi: 4 Aralık 2020*

ARTICLE INFO

Keywords

*Sport sociology,
The social functions of sport,
The functionalist theory,
The conflict theory.*

Article History:

*Received: 29 July 2020
Accepted: 4 December 2020*

ÖZET

Spor politik, ekonomik, kurumsal, tarihsel ve kültürel boyutları da olan toplumsal bir olgudur. Bu yönüyle sosyolojiyle yakından bağlantılı olan spor, yirminci yüzyılın ikinci yarısında spor sosyolojisinin ortaya çıkmasıyla birlikte sosyolojik teoriler çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda literatürde iki temel sosyolojik teori ön plana çıkmaktadır: işlevselci teori ve çatışma teorisi. En önemli temsilcileri Talcott Parsons ve Robert K. Merton olan işlevselci teori toplumu bir işlevler bütünü olarak tasavvur etmekte ve toplumsal sistemi oluşturan alt sistemlerin her birinin belli bir işlevi yerine getirdiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda spor da toplumu bir araya getiren bütünlendirici bir olgu olarak ele alınabilir. Karl Marx ve Max Weber gibi isimleri çalışmalarına dayanan çatışma teorisi ise, toplumu sınıflar arasındaki çatışma temelinde ele almaktadır. Bu bağlamda, sporun toplumdaki mevcut eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini yansıttığı ve bu durumu pekiştirdiği söylenebilir. Bu çalışmanın amacı, işlevselci teorinin ve çatışma teorisinin temel özelliklerini kısaca göstermek ve bu teoriler çerçevesinde sporu ele alarak, sporun toplumsal işlevlerini incelemektir.

ABSTRACT

Sport is a cultural phenomenon which has also economic, social, institutional and historical dimensions. It has a close relationship with sociology in this respect and it started to be examined within the framework of sociological theories with the emergence of sport sociology in the second half of the twentieth century. Two main sociological theories stand out in this context: the functionalist theory and the conflict theory. The functionalist theory whose main proponents are Talcott Parsons and Robert K. Merton conceives the society as a body of functions, and argues that each sub-system which constitute social system has specific functions. Sport, in this direction, could be addressed as a cohesive phenomenon which keeps the society together. The conflict theory based on the works of Karl Marx and Max Weber discussed society in the basis of class conflicts. In this regard, it's safe to say that sport reflects the existing inequalities and power relations in any society and strengthens this situation. The aim of this paper is to reveal the key features of the functionalist and conflicts theories, and examine the social functions of sport by discussing sport within the framework of these particular theories.

Kökenleri insanlığın ilk dönemlerine dek götürülebilen ve temel olarak insan bedeniyle ilgili bir faaliyet olan spor, tarihsel, kültürel ve toplumsal bir olgudur. Sporun kültürel ve toplumsal bir olgu olması da spor ile sosyoloji arasında yakın bir ilişki yaratmaktadır. Bu bakımdan sosyoloji, spor olgusunun anlaşılması açısından kavramlar, teorik bakış açıları ve araştırma yöntemleri sunmaktadır. Sosyolojinin araştırma yöntemleri ve teorilerinin spora uygulanması

neticesinde, “beden eğitimcilerin ve sosyologların bir araya gelmesiyle” (Sage, 1997, s. 325) ve Franklin Henry’nin “Beden Eğitimi: Akademik Bir Disiplin (Physical Education: An Academic Discipline)” (1964) başlıklı çalışmasıyla birlikte¹ - biyomekanik, egzersiz fizyolojisi, spor felsefesi, spor tarihi, spor psikolojisi gibi disiplinlerin yanı sıra- sosyolojinin bir alt-dalı olarak ortaya çıkmıştır (Yiannakis, Melnick ve Morgan, 2015, s. 4-5). Bu çerçevede spor sosyolojisi “sporla alakalı toplumsal olguların ele alınabilmesi için bir çerçeve sunmak üzere sosyolojik kavram ve teorilerin kullanılması” (Snyder, 1974, s. 362) şeklinde tanımlanabilir.

Dolayısıyla sporun farklı yönlerini ele almak üzere akademik bir alt-disiplin olarak ortaya çıkan spor sosyolojisinin temel çalışma alanı spor ile toplumsal hayat arasındaki karşılıklı ilişkidir. Bu çerçevede spor sosyolojisi, sporu kültürel ve dolayısıyla toplumsal bir olgu olarak ele almakta ve sporun toplumsal hayat içerisindeki rolünün, işlevinin ve anlamının anlaşılması açısından sosyolojik teorilerden yararlanmaktadır. Sporun toplumsal hayat içerisinde önemli bir yer kaplaması ve toplumsal hayat üzerinde geniş etkilere sahip olması, bu olgunun anlaşılabilmesi için bilhassa işlevselci (fonksiyonalist) teori ve çatışma teorisi açısından fırsatlar sunmaktadır. Bu teoriler ışığında, toplumsal sistem, toplumsal bütünleşme ve uyum, toplumsal ayrışma, toplumsal cinsiyet, baskı, güç, metalaşma, yabancılaşma vb. kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Bu bağlamda, sporun toplumsal hayat açısından nasıl bir işlev üstlendiği, diğer bir ifadeyle farklı sosyo-ekonomik sınıflardan, ırklardan, etnik kökenlerden bireylerin bir araya gelmesini sağlayan bütünleştirici bir olgu mu olduğu, yoksa insanları karşı karşıya getirdiği ve mevcut eşitsizlik ve gerilimleri daha fazla keskinleştirdiği mi konusu oldukça tartışmalıdır. Bu çalışmanın amacı, işlevselci teori ve çatışma teorisi çerçevesinde bu soruyu ele almak ve sporun toplumsal işlevini incelemektir.

1. GENEL HATLARIYLA İŞLEVSELÇİ TEORİ

Yirminci yüzyılda meydana gelen Birinci Dünya Savaşı, 1929 Dünya Krizi ve İkinci Dünya Savaşı gibi büyük toplumsal olaylar ciddi sorunlar yaratmış ve bu dönemlerin ardından yaşanan dönüşüm sürecini açıklamak sosyologların temel çalışma alanlarından biri haline gelmiştir. Kökenleri, Auguste Comte (1798-1857), Herbert Spencer (1820-1903), Emile Durkheim (1858-1916) ve Max Weber (1893-1920) gibi isimlerin çalışmalarına dek götürülebilen işlevselci teori de (Delaney, 2015, s. 19), bu dönüşüm süreçlerini açıklamak üzere Avrupa ve bilhassa ABD ve İngiltere’de hızla kabul görmeye başlamış ve 1930’lu yıllar ile 1960’lı yıllar arasında bilhassa Kuzey Amerika’da hâkim teorik bakış açısı olmuştur (Loy ve Booth, 2004, s. 33). Hatta bazı sosyologlar tarafından, sosyolojik çözümleme ile işlevsel çözümleme bir tutulur hale gelmiştir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 41).

İşlevselci bakış açısına göre, bütün sosyolojik olgular ya da bir toplumsal yaşantının bütün unsurları, bütün boyutları işlevsel çözümleme ile anlaşılabilir, zira işlevselcilerin gözünde toplum bir işlevler bütünüdür (Ergun, 1979, s. 80). Bu bakımdan toplum, hiçbir parçanın bütünden ayrı olarak anlaşılamayacağı ve birbirleri ile ilişkili kısımlardan oluşan bir sistemdir (G. A. Theodorson ve A. S. Theodorson, 1969, s. 167). Bu sistemin ayakta kalabilmesi için, karşılanması gereken işlevsel zorunluluklar söz konusudur ve teori, bu zorunluluklar ile bunları karşılaması gereken temel parçalar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu nedenle, işlevselci teori, genel olarak biyolojik organizmalar ile toplumsal sistemler arasında bir benzerlik kurmaktadır. Nasıl ki bir organizma kalp, akciğer ve kol ve bacak gibi organizmanın bir bütün olarak yaşayışına katkıda bulunan “parçalar”dan oluşuyorsa, toplumlar da aile, politika, ekonomi, din ve spor gibi “parçalar”dan oluşan “sistemler” olarak düşünülmelidir. Sistem içerisinde yer alan her bir parça birbiriyle uyum içerisinde işlemekte ve toplumun ya da “sistem”in bir bütün olarak işleyişine katkıda bulunmaktadır. Parçaların sisteme yaptığı bu katkılar “işlev” olarak nitelendirilmektedir (Malcolm, 2008, s. 109).

İşlevselci teorisinin kökenlerinin dayandığı isimlerin çalışmalarında bu durum net bir şekilde görülmektedir. Örneğin Comte hem toplumun hem de organizmayı parçalardan oluştuğunu belirterek, toplum ile organizma arasında organik bir benzerlik kurmuş ve her bir parçanın sistemin varlığını sürdürmesine katkı sağlayacak şekilde işlev gördüğünü ifade etmiştir. Benzer şekilde Durkheim de toplumu muhtelif parçalardan oluşan bir toplumsal sistem olarak ele almış ve parçaların bir bütün olarak sistemin işlevsel istikrarına katkıda bulunduğunu kabul etmiştir. Weber de toplumları bir sistem olarak ele almış ve toplum ile bireysel etkileşimler arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Delaney, 2015, s. 19).

İşlevselci teorisinin önde gelen isimleri arasında Talcott Parsons, Walter Buckley, Amitai Etzioni, Edward Tiryakiyan ve Robert K. Merton yer almaktadır. Ancak işlevselci teorisinin temel iki kurucusu Parsons ve Merton’dur (Loy ve Booth, 2004, s. 33). Parsons için sosyolojinin temel vazifesi toplumsal istikrarı ve düzeni sağlayan koşulları araştırmaktır ve toplumsal istikrarın temel kaynağı, toplumun üyeleri arasında uzlaşa sağlanan müşterek normlar ve değerlerdir. Toplumsallaşma

¹ Aslında “oyunlar”ın toplumsal hayattaki işlevlerini ele alan çalışmalar –örneğin Thorsten B. Veblen, 1899; Max Weber, 1904; William Graham Sumner, 1906; Georg Simmel, 1917; George Herbert Mead, 1934; Johan Huizinga, 1938/1949; Erving Goffman, 1961; vb.- daha önce de söz konusuydular, ancak spor sosyolojisinin ortaya çıkması bir literatür birikimi ve organize olmuş bir yapının sonucudur (Malcolm, 2014, s. 9-10).

aracılığıyla insanlar bu müşterek norm ve değerleri içselleştirmektedir. Dolayısıyla söz konusu bu norm ve değerler, insanların davranışlarını düzenledikleri ve toplumla bütünleştikleri araçlar konumundadırlar (Malcolm, 2008, s. 110).

Bu bakımdan Parsons toplumlari, birbirleriyle etkileşim halindeki parçalardan oluşan bir sistem olarak ele almakta ve söz konusu parçaların, sistem içerisinde spesifik işlevler üstlendiklerini, sistemin bir bütün olarak bütünleşmesine ve adaptasyonuna katkıda bulduklarını kabul etmektedir. Parçalar ile sistem arasındaki işlevsel ilişkinin incelenmesi, toplumun, belli işlevlere sahip unsurlardan oluşan bir yapı olarak kavranmasını sağlamaktadır (Jarvie ve Maguire, 1994, s. 7). Bu işlevlerin yerine getirilmesi için de belli zorunluluklar söz konusudur. Bu çerçevede Parsons'un işlevsel zorunlulukları şunlardır (Craib, 1984, s. 43): i) her sistem çevresine adaptasyon sağlamalıdır (adaptasyon); ii) her sistem, hedeflerine ulaşmak ve memnuniyet elde etmek için kaynaklarının yerlerini değiştirebilme araçlarına sahip olmalıdır (hedefe ulaşma); iii) her sistem parçaları arasında içsel koordinasyonu sağlamalı ve ortaya çıkabilecek anormalliklerle baş etmelidir –diğer bir ifadeyle, kendisini bir arada tutmalıdır (bütünleşme); iv) her sistem kendisini olabildiğinde denge durumuna yakın tutmalıdır (örüntünün muhafazası)².

Parsons bu işlevsel zorunluluklar temelinde toplumu, farklı alt-parçalardan oluşan ve birbiriyle karşılıklı ilişki ve bağımlılık içerisinde bulunan bir sistem olarak ele almaktadır. Bir sistem olarak toplumu bir arada tutan şey ise, bireylerin üzerinde uzlaşa sağladıkları müşterek norm ve değerlerdir.

İşlevselci teorinin temel kurucularından bir diğeri olan Merton ise toplumsal yapıyı, erken dönem çalışmalarında işlevsel bakış açısıyla, son dönem yazılarında ise yapısal analiz çerçevesinde ele almıştır (Loy ve Booth, 2004, s. 35). Merton'un erken dönem yazılarında "işlev" kavramı ön plana çıkmaktadır. Merton'a göre işlev, belli bir sistemin uyum ya da adaptasyonuna katkıda bulunan, çözüm getiren sonuçlardır. İşlevsel olmayan sonuçlar sistemle alakası olmayan sonuçları, işlev bozuklukları (dysfunctions) ise bir bütün olarak toplumsal sistem açısından bir faydası olmayan toplumsal pratikleri ifade etmektedir. Merton ayrıca işlevleri açık (manifest) ve örtük (latent) olmak üzere de iki gruba ayırmıştır. Açık işlevleri sistemin "ayarlanmasına ya da adaptasyonuna katkıda bulunan ve katkıda bulunması da beklenen belli birimler (kişi, alt-grup, toplumsal ya da kültürel sistem) açısından nesnel sonuçlar", örtük işlevleri ise "niyetlenilmeyen ve kabul edilmeyen sonuçlar" olarak tanımlamaktadır (Merton, 1957, s. 63). Merton bu çerçevede insanların yapmış oldukları eylemlerde her zaman için bilinçli olmadıklarını ve yaptıkları eylemlerin niyetlenilmeyen sonuçlara sahip olduğuna işaret etmektedir (Malcolm, 2008, s. 234).

2. İŞLEVSELÇİ TEORİ ÇERÇEVESİNDE SPOR

İşlevselci teorinin temel kavramları olan toplumsallaşma, dayanışma, uyum ve düzen gibi kavramlar sporun toplumsal işlevleri hakkında yol gösterici olabilmektedir. Bu nedenle, spor ile işlevselci teori arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda, 1960 ve 1970'li yıllarda, bilhassa Kuzey Amerika'da sporu toplumu yansıtan bir unsur olarak ele alarak, sporu anlamaya ve açıklamaya yönelik teorik girişimlere işlevselci teori hâkim olmuştur (Jarvie ve Maguire, 1994, s. 5); diğeri bir ifadeyle spor sosyolojisi alanında öncelikli ve hâkim paradigmanın işlevselcilik olduğu kabul edilmektedir³ (Loy ve Booth, 2000, s. 13-14).

İşlevselci teori doğrultusunda spor, sisteme katkısı bağlamında ele alınmakta ve araştırmacılar spora katılım ve sporun bireyler ve toplum üzerindeki olumlu etkisi gibi konulara odaklanmaktadır. Buna göre, bireyler sporu sevmektedir, zira spor toplumsal düzen açısından elzem olan müşterek değerleri ve anlaşmaları yansıtmaktadır. Bu bağlamda spor, toplumsal değerleri bireylere ileten bir kurum olarak görülmektedir, zira sporun kuralları genel olarak kabul edilmektedir ve bu durum da, toplumda uzlaşa kavramının pekiştirilmesi ve yansıtılması açısından önemlidir. Spor ayrıca mevcut kültürel değerleri yansıtmakta ve insanlara, toplumun temel değerlerini ve normlarını öğretmektedir (Edwards, 1973, s. 243; Jarvie ve Maguire, 1994, s. 9-10).

İşlevselci teorisyenlere göre sporun toplumsal yaşam açısından işlevleri bunlarla sınırlı değildir. Örneğin Molnar ve Kelly (2013) sporun temel işlevleri arasında insanlara toplumsal yaşam hakkında birtakım dersler öğretmesini; bilhassa işçilerin motive olmalarına yardımcı olmasını; toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmesini; adil oyun ve sağlıklı yaşam şekilleri gibi birtakım toplumsal değerleri yansıtmasını; toplumsal kontrole yardımcı olmasını ve ulusal bir bütünleştirici olarak işlev görmesini saymaktadırlar. Volger ve Schwartz (1993, s. 6) ise genel olarak sporun Amerikan değerleriyle uyumlu olduğunun kabul edildiğini belirterek, sporun Amerikan toplumunda kültürel değerleri aktarma, fiziksel ve psikolojik baskıları azaltma, bir gruba üye olma duygusu sağlama, toplumsal hareketlilik yaratma ve kişisel rekabet duygusu yaratma ve eğitim verme gibi işlevleri bulunduğunu ifade etmiştir. Bu bakımdan Vietnam Savaşı sırasında ABD'nin başkan yardımcılığı görevini yürüten

² Parsons her toplumun bu dört temel ihtiyaca sahip olduğunu ve bir alt-sistemin bu çerçevede analiz edilebileceğini belirtmektedir. Parsons'un bu modeli *AGIL Modeli* olarak bilinmektedir.

³ Bu görüşe karşı çıkan çalışmalar için bkz. Ingham ve Donnelly, 1997; Kenyon, 1986; Loy ve Booth, 2000.

Spiro Agnew sporcuları “toplumun bir arada tutan tutkalın parçalarından birisi” (Jarvie ve Maguire, 1994, s. 10) olarak nitelendirmiş ve sporun toplumlari bir arada tutan yönüne dikkat çekmiştir.

Stevenson ve Nixon (1972) ve Stevenson (1974) bu bakımdan sporun beş temel işlevinden söz etmektedir:

- Sosyo-duygusal işlev: Spor, çatışma ve gerilimlerin yönetilmesi ve azaltılması için fırsatlar sunarak, sosyo-psikolojik istikrarın sürdürülmesine katkıda bulunur;
- Toplumsallaşma: İnsan toplumsallaşma aracılığıyla toplumun beklentilerini öğrenir ve kültürel değerler nesilden nesle aktarılır; spor da kültürel inanışların ve geleneklerin telkin edilmesine katkıda bulunur;
- Bütünleştirici işlev: Spor farklı bireylerin ve grupların uyumlu bir şekilde bir araya gelmesine katkıda bulunur;
- Politik işlev: Spor ideolojik amaçlar doğrultusunda kullanılır. Örneğin spor müsabakaları ve etkinliklerinden önce ulusal marşların okunması, politik liderlerin müsabaka galiplerini tebrik etmesi, vb.
- Toplumsal hareketlilik işlevi: Spor hem bireylere sosyo-ekonomik konumlarını iyileştirme olanağı sunar, hem de toplumsal hareketliliğin artmasına yardımcı olur.

İşlevselci teorinin temel kurucularının sosyolojik çözümlemelerini sporun toplumsal işlevi açısından ele alabiliriz. Örneğin Parsons’un görüşleri doğrultusunda, centilmenlik ve adil-oyun gibi kavramlar üzerinde sağlanan uzlaşımın ve bu ideallerin toplum nezdinde kabul edilmesinin, spor aracılığıyla ortak değerlerin toplum tarafından içselleştirilmesini sağladığı ve toplumsal istikrara ve düzene katkı sağladığı söylenebilir. Diğer yandan, Parsons’un kurum kavramından hareketle spor kurumunun, toplumdaki diğer kurumlarla etkileşim halinde olduğu da söylenebilir. Örneğin spor çocukların ve gençlerin toplumsallaşmasına katkıda bulunurken aile kurumuyla; çocukları ve gençleri uyuşturucu, alkol gibi kötü alışkanlıklarından koruyup, birliktelik, uyum, kurallara riayet etme gibi kavramları öğreterek eğitim kurumuyla; maç biletleri, formalar, lisanslı ürünler vs. aracılığıyla ekonomi kurumuyla; milliyetçi duyguların bir yansıması olarak siyaset kurumuyla; spor ritüelleri ve sevinç gösterileri esnasındaki dinsel selamlar aracılığıyla din kurumuyla yakından bir ilişki halindedir.

Heinila (1969, s. 14) ise Parsons’un *AGIL Modeli*’nden yararlanarak futbolu bir “toplumsal sistem” olarak tanımlamış ve futbolun kurallarının Parsons’un işlevsel zorunluluklarıyla örtüştüğünü belirtmiştir. Heinila’ya göre, antrenman kuralları *adaptasyon* işlevi görmekte; futbolun teknik kuralları *hedefe ulaşmayı* kolaylaştırmakta; hakemlik kuralları ise bütünleşmeye yardımcı olmakta; rekabet kuralları ise *değer örüntülerini muhafaza etmektedir*. Benzer şekilde Lüschen de (1969, s. 57-66) Parsons’un analizini spora uyarlayarak, spor gruplarını toplumsal sistem olarak ele almış ve spor gruplarının yapısal düzeyi ile işlevsel sorunları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Lüschen’e göre, bireysel sporcuların resmi ve resmi-olmayan hakları ve yükümlülükleri kümesi, bir takımdaki spesifik (Amerikan futbolunda oyunu kontrol eden) oyun kurucular, arabulucular ve günah keçileri gibi roller *adaptasyonu*; hücum veya savunma, bir takımın akıl hocaları, gruplar ve arkadaşlık gibi alt-birliktelikler *hedefe ulaşmayı*; faulün, oyunun kurallarının, iyi takım üyesinin tanımlanması gibi normlar *bütünleşmeyi*; başarı ve adil-oyun gibi değerler ise *örüntü muhafazasını* temsil etmektedir.

Merton’un açık ve gizli işlevler kavramlarının da spor alanında yansımaları bulunmaktadır. Blalock (1962) Afro-Amerikalıların ABD’deki profesyonel beyzbol sporundan ilk önce men edilmesini, ardından bu spor dallarına katılmalarına izin verilmesi sürecini Merton’un açık ve örtük işlevleri bağlamına ele almıştır. Ulusal profesyonel beyzbol ligi on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Afro-Amerikalı sporcuların müsabakalara katılmasını yasaklarken, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından bu karardan vazgeçmiştir. Dolayısıyla 1940’lı ve 1950’li yıllarda Afro-Amerikalı sporcuların ulusal profesyonel beyzbol ligine yeniden dâhil edilmesinin, siyahi oyuncuların yeteneklerinden yararlanmak ve ortaya çıkan başarılı siyahi oyuncuların oluştuğundan dolayı liglerden seyircileri çekmek amacıyla takım yöneticileri tarafından alınan bilinçli, niyetli bir strateji olduğu söylenebilir. 1950’li ve 1960’lı yıllarda beyzbol, basketbol ve futbol gibi profesyonel liglerin genişlemesi atletik yeteneklerin önemini artırmış ve bu durum da üstün atletik niteliklere sahip olan siyahi sporculara yönelik talebi artırmıştır. Siyahi sporculara yönelik talebin artmasının diğer sebebi ise, beyaz sporculara kıyasla daha düşük ücretleri kabul etmeleriydi. Ancak bu bilinçli stratejinin niyetlenilmeyen veya Merton’un ifadesiyle örtük bir işlevi daha söz konusuydu: profesyonel liglerde yer alan siyahi oyuncuların sayısındaki muazzam artış. Kısa bir süre içerisinde Afro-Amerikalı sporcular profesyonel basketbol ve futbola hâkim olmaya başlamış ve basketbolda bireysel düzeyde inanılmaz etkili olmuşlardır. Dolayısıyla ırksal engellerin kaldırılması şeklindeki açık işlev, azınlıklar açısından eşit yeteneğe eşit ücret gibi taleplerin artmasına ve Afro-Amerikalı sporcuların söz konusu sporlarda söz sahibi olmaya başlamaları gibi örtük bir işleve sahip olmuştur.

Türkiye’den de buna benzer bir örnek verilebilir. Türkiye Futbol Federasyonu’nun yerli futbolcuları korumayı, altyapıdan çıkan futbolcuların daha fazla oynama şansını bulmasını ve sonuç olarak ülke futbolunu kalkındırmayı amaçlayan ve 1996

yılından beri –yapılan çeşitli düzenleme ve değişikliklerle- uygulanan “yabancı sınırlamaları⁴” uzun vadede yerli futbolcuların bonservis bedellerinin çok yüksek rakamlara ulaşmasına yol açmıştır⁵. Dolayısıyla niyetlenen açık işlev yerine getirilememiş, ancak hem yerli sporcuların hem de yabancı sporcuların bonservis bedellerinin artması gibi niyetlenilmeyen (örtük) bir işlev gerçekleşmiştir.

Diğer yandan Merton’un işlev bozukluklarına örnek olarak futbol holiganizmi gösterilebilir. Bu bakımdan holiganizm toplumsal gerilimlerin azaltılmasını sağlayan bir mekanizma olarak değil de, toplumsal sistem açısından potansiyel bir tehlike olarak düşünülebilir. Ayrıca ilaç kullanımı ve doping uygulamaları gibi örnekler de işlev bozukluklarının spordaki yansımaları arasında gösterilebilir.

Kısacası işlevselci teori çerçevesinde, spor toplumsal yapıyı güçlendirici bir etkiye sahiptir, zira mevcut değerler sistemini güçlendirici bir unsurdur. Spor bir topluluk veya ulusa olumlu etki yaparak, var olan düzenin devamını sağlamaktadır. Toplumdaki birtakım müşterek değerleri ön plana çıkartarak, toplumsal sistemin sorunsuz bir şekilde işlemesine katkıda bulunmakta ve toplumsal düzenin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu görüşe göre, bireyler sporla ne kadar çok ilgilenirse, toplumsal bütünlük de o denli artacaktır. Böylelikle spor, toplumu bir arada tutan ve toplumsal bütünlüşmeyi sağlayan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin çoğu insan sporun çocuklarına birtakım dersler verdiğini, onları toplumsallaştırdığını, kendilerine ise bir iş veya streten kurtulmak için bir fırsat verdiğini düşünmektedir (Dever, 2017, s. 106). Sporun toplumsallaşma sağlayan yönüne örnek olarak sokak aralarında, okul bahçelerinde ya da spor komplekslerinde gerçekleştirilen spor faaliyetleri örnek gösterilebilir. Şehrin iç kısımlarında spor merkezlerinin inşa edilmesi genel olarak toplumsal gelişmenin bir göstergesidir ve amaç özellikle işsizlerin ve gençlerin bu alanlardan faydalanmasını sağlamaktır⁶.

3. GENEL HATLARIYLA ÇATIŞMA TEORİSİ

Çatışma teorisi işlevselci teoriye bir itiraz olarak geliştirilmiştir. Çatışma teorisyenleri, çatışma ve ihtilafın toplumsal hayat içerisindeki önemini göz ardı ettikleri ve kendi çıkarları peşinde koşan birey ve gruplar arasındaki güç ilişkilerini ihmal ettikleri gerekçesiyle işlevselci teorisyenleri eleştirmişlerdir. Çatışma teorisinin temel varsayımları, toplumsal ilişkilerin baskı, sömürü ve manipülasyonla tanımlanabileceğidir (Malcolm, 2008, s. 53). Bu bakımdan, işlevselci teori toplumsal uyum, düzen, bütünlüşme gibi kavramlar üzerinde durarak, toplumsal alt-sistemlere birbirlerine uyumlu bir şekilde işleyen olumlu bir olgu olarak ele alırken; çatışma teorisi toplumu, ekonomik güçlerin şekillendirdiği bir sistem olarak ele almakta ve toplumsal –bilhassa sınıfsal- mücadele, ihtilaf, çekişme ve çatışma gibi kavramlardan hareketle, toplumsal hayatın uyumdan ziyade çatışma üzerinden tanımlanabileceğini vurgulamaktadır.

Çatışma teorisi genel olarak birbiriyle bağlantılı üç temel kabule sahiptir. Bunlardan birincisi, insanların istedikleri, elde etmeye çalıştıkları, ancak toplumlar tarafından belirlenmemiş olan ve insanların hepsinde ortak bazı temel çıkarlara sahip olduklarıdır. İkincisi toplumsal ilişkilerin çekirdeği olarak güce verilen ağırlıktır. Çatışma teorisyenlerine göre güç, herkesin sahip olmadığı ve eşitsiz bir şekilde dağıtılan bir unsurdur, aynı zamanda güç zorlayıcı bir unsurdur. Üçüncüsü, değerlerin ve düşüncelerin, bütün toplumun kimliğini ve hedeflerini belirleyen araçlar olmaktan çok, farklı toplulukların kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullandıkları silahlar olarak görülmesidir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 108-109).

Bu üç temel özellik tüm çatışma teorisyenleri tarafından paylaşılsa da, çatışma teorisi, birbirine hiç benzemeyen iki geleneğe ayrılabilir. Birinci grup, toplumsal bilimcilerin, topluma eleştirel bir yaklaşım içinde olmak gibi ahlâkî bir yükümlülüğe sahip olduğuna ve genellikle (ama her zaman değil) ilke olarak, toplumsal çatışmaya yer olmayan bir toplumun var olabileceğine inanmaktadır. İkinci grup ise, çatışmanın kaçınılmaz ve toplumsal hayatın daimi bir cephesi olduğunu kabul etmekte, aynı zamanda toplumsal bilim sonuçlarının zorunlu olarak değer yüklü olacağı fikrini reddetmektedir. Bu çerçevede Marksist düşünürler, Frankfurt Okulu temsilcileri, C. Wright Mills ve Pierre Bourdieu gibi isimlerin dâhil edilebileceği birinci gruptakiler en çok Karl Marx’ın eserlerinden etkilmişlerdir. Ralf Dahrendorf, Lewis Coser ve Randall Collins’in aralarında

⁴ Aslında yabancı sayısı kuralının 1951 yılındaki ilk yabancı futbolcu –Arjantinli Oscar Garo- transferiyle birlikte uygulandığı söylenebilir. Türkiye Futbol Federasyonu, bu tarihten 1966’ya kadar takımların kadrolarında birer yabancı bulundurmasına izin vermiş, 1966’da bu rakamı ikiye, 1989’da ise üçe çıkarmıştır. *Bosman Kuralı*’nın da etkisiyle 1990’lı yıllarla birlikte yabancı oyuncu sayısı kuralı daha sık tartışılır hale gelmiş ve 1996 yılında 3+1 kuralı devreye girmiştir.

⁵ Bu konuda akla gelen ilk örnekler arasında şunlar sayılabilir: İsmail Köybaşı’nın 5,5 milyon Euro karşılığında Gaziantepspor’dan Beşiktaş’a transferi; Gökhan Ünal’ın 6,2 milyon Euro karşılığında Kayserispor’dan Trabzonspor’a transferi; Ozan Tufan’ın 7 milyon Euro karşılığında Bursaspor’dan Fenerbahçe’ye transferi; Alper Potuk’un 7,25 milyon Euro karşılığında Eskişehirspor’dan Fenerbahçe’ye transferi; Ayhan Akman’ın 8,5 milyon Euro karşılığında Gaziantepspor’dan Beşiktaş’a transferi; Mehmet Topuz’un 9 milyon Euro karşılığında Kayserispor’dan Fenerbahçe’ye transferi.

⁶ Bu konudaki en güzel örnek, 2010 yılında madde bağımlı gençlerle kurulan ve Türkiye Buz Hokeyi Süper Lig’inde üst üste 4 sene şampiyon olan ve Avrupa Buz Hokeyi Şampiyonlar Ligi’nde Avrupa Grup Şampiyonu olan Zeytinburnu Belediyesi Buz Hokeyi Takımı’dır.

sayılabileceği ikinci grupta ise, Marx'ın etkisi hâlâ belirli olmakla birlikte, en önemli kalıcı iz Max Weber'in çalışmalarının uzantısıdır (Wallace ve Wolf, 2015, s. 109-110).

Örneğin Marx'a göre, insanların belli bir tabiata ve önceden belirlenmiş çıkar duygularına sahiptir, bu nedenle, toplumların tarihi, farklı çıkarlara sahip farklı toplumsal sınıflar arasındaki çatışmalar üzerinden okunmalıdır. Zira Marx'a göre toplumsal değişimin ana kaynağı sınıflar arasındaki mücadeledir: "Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir" (Marx ve Engels, 2010, s. 22). Benzer şekilde Simmel'e göre de, çatışma bütün toplumlarda var olan bir unsurdur. Dolayısıyla tüm toplumların ortak bir özelliği olan çatışma, bir yandan toplumsal değişimin itici gücü iken, diğer yandan toplumsal uyum ve toplumsal düzen gibi kavramların geçerliliklerinin yitirmelerine sebep olmakta ve çatışma ve değişim kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Toplumun her noktada değişim süreci içinde olduğunu belirten Duhrendorf'a göre de toplumdaki her bir unsur ihtilâf ve çatışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla Duhrendorf için toplumsal yapı doğrudan bir şekilde çatışma ve onun beraberinde getireceği değişim süreciyle iç içedir. Coser ise çatışmayı, toplumsal yapıyı koruyan bir unsur olarak ele almaktadır. Çatışma sayesinde toplumsal yapıda mevcut olan gerginlik, öfke ve kin birikimleri dışarı atılmakta ve toplumsal yapı stabilize edilmektedir (Dever, 2017, s. 117-121).

Çatışmayı ve ihtilâfı toplumsal yapının değişmez bir özelliği olarak kabul eden çatışma teorisine göre toplumsal sınıflar arasında büyük bir eşitsizlik söz konusudur ve bu eşitsizliğin kökeni ekonomik ilişkilerden, yani mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Üretim araçlarına sahip olan kesim, hem daha fazla sermaye sahibi olmakta, hem de siyasi ve ekonomik gücü elinde bulundurmaktadır. Bu durum da, gücün toplumsal sınıflar arasında eşitsiz dağıtılmasına neden olmaktadır. Kapitalizm de, bu eşitsiz ve sömürüye dayalı sistemin devamını sağlamaktadır.

Bu bakımdan çatışma teorisinin temel özellikleri şunlardır (Kızılcelik, 1992, s. 359): i) insan birlikteliğinin olduğu her yerde çatışma vardır; ii) var olan bu çatışmanın derecesi, toplumdaki topluma değişebilmektedir; iii) toplum içerisinde yer alan her bir unsur, toplumsal yapının değişmesine dolayısıyla çatışma ortamının oluşturulmasına katkıda bulunur; iv) toplumsal yapı içerisinde var olan çatışma bastırılabilir, kontrol altına alınabilir, ancak tamamıyla yok edilemez; v) toplumdaki zorlamalar her zaman için çatışmayı, çatışma da değişimi beraberinde getirir.

4. ÇATIŞMA TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE SPOR

İşlevselci teori çerçevesinde spor, insanları bir araya getiren ve toplumsal bütünleşmeye, uyuma ve düzene katkıda bulunan olumlu bir unsur olarak ele alınabilirken, çatışma teori bağlamında sporun kapitalist sömürü sisteminin bir uzantısı olduğu ve bu doğrultuda toplumsal yapıda var olan güç eşitsizliklerini sürdürdüğü ve iktidarın otoritesinin ve tahakkümünün bir aracı olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Dolayısıyla çatışma teorisi sporu, ekonomik sömürü ve kapitalist sistemin genişlemesine nasıl katkı sağladığı açısından ele almakta ve toplumun elit kesimlerinin sahip olduğu gücü ve ayrıcalığı nasıl devam ettirdiğine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, çatışma teorisini spora uyarlayan düşünürler, sporu fiziksel egzersizin bozulmuş bir hali ve "oyun"un tam zıddı olarak ele almakta ve sporun kapitalizmin ve güç sahiplerinin (genellikle de ekonomik) çıkarlarına hizmet ettiğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla çatışma teorisi bağlamında, sporun ticarileşmesinin etkileri, spor ve yabancılaşma ilişkisi ve spor aracılığıyla toplumsal eşitsizliklerin (sınıf, ırk ve cinsiyet bağlamında) sürdürülmesi gibi konular ele alınmaktadır (Malcolm, 2008, s. 53).

Bu çerçevede spora katılımın ve spor tüketiminin sınıf ilişkilerini yansıttığı ve mevcut sınıfsal konumları sağlamlaştırdığı düşünülmektedir. Zira kapitalist ekonomilerde bilhassa tenis, kriket, golf ve kayak gibi spor dalları toplumsal eşitsizliğin ön planda olduğu spor dallarıdır. Söz konusu spor dallarında ekipmanların oldukça pahalı olması, spor dallarına erişimin herkes açısından kolay olmaması bu sporlarda sınıf eşitsizliklerini keskin bir şekilde gözler önüne sermektedir⁷. Diğer bir ifadeyle, toplumdaki güç sahibi elitlerin sporda da muadilleri bulunmakta ve spor sistemi bu güçlü sınıfın çıkarlarının korunmasına hizmet etmekte ve spor tüketimi de, işçi sınıfının dikkatinin kapitalist sistemdeki eşitsizliklerden bir boş zaman eğlencesi olan spora kaydırılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda spor, sermaye ve daha geniş anlamda politik ve ekonomik çıkarlar tarafından sapıtılan bir işleve sahiptir (Maguire, 2014, s. 97).

Zira spor alanında başarılı olan ülkelerin genellikle ekonomik ve siyasi açıdan güçlü ülkeler oldukları söylenebilir. Örneğin Avrupa'nın en büyük beş futbol ligi İngiltere, İspanya, İtalya, Fransa ve Almanya'dır. Bu ülkelerde spor piyasası inanılmaz

⁷ Tabii ki bu durumun istisnaları söz konusudur ve bunun en güzel örneği, orta-sınıf bir Afro-Amerikalı aileden gelen (Serena ve Venus) Williams kardeşlerin tenis tarihinin en önemli sporcuları arasına girmeyi başarmalarıdır.

boyutlara ulaşmış, dünyadaki pek çok ülkenin GSMH'sini geride bırakmıştır⁸. Bilhassa ABD, İngiltere, Fransa ve Kanada gibi kapitalist ülkelerin her birinde spor ve toplum arasındaki ilişki, söz konusu ülkelerin kapitalist ekonomileri doğrultusunda şekillenmektedir.

Bu süreç içerisinde spor bilhassa futbol büyük bir küresel piyasa haline gelmiştir. Spor piyasasında takımların ve sporcuların “orijinal” ve “lisanslı” formları, aksesuarları çok yüksek fiyatlara satılmakta, büyük rağbet gören spor müsabakalarının bilet fiyatlarının kimi zaman fahiş fiyatlara yükselmekte, yine ünlü sporcularla imzalanan sponsorluk anlaşmaları büyük miktarlara varmaktadır. Ancak bu küresel piyasanın en önemli aktörleri kuşkusuz sporculardır. Spor piyasasında fiyatları –bonservis ücreti- belirlenen ve bu fiyatlar üzerinden alınıp satılabilen sporcular âdeta birer “meta” haline gelmektedirler. Örneğin futbolda Neymar’a 222 milyon Euro; Cristiano Ronaldo’ya ise 112 milyon Euro bonservis bedeli ödenmiştir. Basketbol dünyasında ise NBA’deki rakamlar inanılmaz boyutlara varmaktadır. Örneğin, Kevin Durant 164 milyon Dolar, LeBron James 154 milyon Dolar karşılığında transfer olmuşlardır.

Spor aracılığıyla kazanılan paraların çok yüksek miktarlara ulaşabilmesi rekabeti de aşırı boyutlara çıkarmıştır. Bu haliyle, günümüzde rekabetçi sporun, sınıflı ve eşitlikten uzak bir toplumsal yapının ürünü olduğu ve rekabetçi spor sporcuların kendilerine yabancılaşmasına yol açtığı söylenebilir (Gruneau, 1999, s. 48). Sporcular kendi bedenlerini bir nesne, teknik bir makine olarak görme eğilimindedir. Tek amacı kazanmak olan sporcular, yasaklı madde kullanımı, kural dışı hareketler vb. eylemlerde bulunarak, sporun eşitlikçi doğasına aykırı hareket etmek zorunda bırakılmaktadır. Diğer yandan, günümüzde sporun aldığı rekabetçi hal, sporcuları kendi aralarında rekabete zorlamakta ve dostluk, takımdaşlık gibi duygulardan ziyade kazanma arzusunu ön plana çıkararak, sporcuların birbirlerine de yabancılaşmasına yol açmaktadır. Sporun rekabetçi yapısı taraftarlar arasında da kendisini göstermektedir. Taraftarlar, tuttıkları takım söz konusu olduğunda son derece sahiplenici davranmakta, kendilerini takım ile özdeşleştirmekte, dolayısıyla takımlarının mağlubiyet ve galibiyetlerini aşırı tepkilerle karşılamaktadırlar. Bu durum da, farklı takım taraftarlarının karşı karşıya gelmesine yol açmaktadır.

Spor bir yandan spor ürünlerinin satılması yoluyla tüketim sektörüne katkıda bulunmakta, diğer yandan da insanların eğlence kaynaklarından birisi konumundadır. Kapitalist üretim ilişkileri, büyük endüstriyel (kitle) üretim sistemini gerektirmektedir ve bu sistemin devamı açısından, uzmanlaşma, bürokrasi, reklam gibi kavramlar son derece önemlidir. Bu sistem dâhilinde işçiler yaptıkları işlerde uzmanlaşmakta hatta –Marx’ın ifadesiyle- yaptıkları işlere yabancılaşmaktadırlar. Diğer yandan, işyerlerinde yorulan ve gerilimlerini ve streslerini boşaltmaları gereken işçiler, çeşitli faaliyetlerle kafalarını boşaltmakta ve bir sonraki işgününe hazır hale gelmektedir. Bu dinlenme sürecinde, dinlenen işçiler daha fazla güç toplayarak üretime daha fazla katkıda bulunmakta ve böylece bu süreç kapitalizm lehine işlemektedir (Hughson, 2009, s. 54-55).

Dolayısıyla halk spor sayesinde bir arada tutulmakta ve spora aktif olarak katılmasalar dahi, izleyici olarak katılmaları sağlanarak başka şeylerle ilgilenmeleri engellenmektedir (Dever, 2015, s. 112). Delaney ve Madigan (2009) ise sporun kapitalist ekonomilerde bir “afyon” işlevi gördüğünü ve ilgiyi politik, kültürel ve ekonomik olgulardan spor müsabakalarına veya spor tartışmalarına çektiğini ifade etmektedirler. Böylelikle günlük toplumsal olgular ikinci plana itilmektedir. Ayrıca spor tüketilecek bir ürün, sporcular da sömürülecek bir varlık haline gelmiştir. Son olarak spor milliyetçiliği, militarizmi ve cinsiyetçiliği teşvik etmektedir. Birçok güçlü ülke, sporu ulusal simgelerini ve güçlerini sergileme alanı olarak kullanmaktadır. Örneğin, Almanya’da Adolf Hitler’in politik ideolojisine destek yaratmak amacıyla 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları’nı manipüle etmesi (Mandell, 1971), politik liderlerin çeşitli spor müsabakalarına ya da açılış törenlerine katılarak kampanyalarına destek araması ve müsabaka galiplerine tebrik telefonları açması ya da onları ağırlaması spor ile politika arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermektedir.

Critcher de (1979, s. 173) takım taraftarlığının holiganizme vardığı durumlarda, bunun bir tür “toplumsal halsizlik” ve “kültürel yabancılaşma” yarattığını ifade etmektedir. Bu durumun en güzel örneği, Pittsburg Steelers’in (ABD’nin en eski Amerikan futbolu takımlarından birisi) İkinci Amerikan Futbolu Şampiyonluk müsabakası çıkışı yaptığı günde, Pittsburg sokakları taraftarları dolup taşmasıdır. O günün atmosferinde, öğretmenlerin Pittsburg’da grevde olmaları, hafalardır şehirde eğitimin yapılmamış olması gibi durumlar unutulmuş ya da göz ardı edilmiştir. Günlük hayata ilişkin önemli gerçekler spor sayesinde unutulmuş ve halk gündelik hayatın getirdiği tüm olumsuzluklardan kendilerini spor sayesinde “kurtarmış” ve zihinlerini dinlendirmişlerdir. Böylelikle kapitalistlerin kontrolünde olan spor bir pasifize etme aracı olarak “modern afyon” işlevi görmektedir ve insanların toplumsal olayları karşı duyarsızlaşmasına yol açmaktadır –işçi sınıfı açısından düşünüldüğünde, sınıf çıkarlarının geri plana itilmesine.

⁸ Örneğin KPMG Football Benchmark’ın hazırladığı “Avrupa Eliti 2019-Futbol Kulüpleri Değerlendirme Raporu”na göre, Manchester City toplam 1 milyar 182 milyon Euro'luk oyuncu değeriyle Avrupa'nın en değerli takımı olurken, 1 milyar 111 milyon Euro'luk oyuncu değeriyle Barcelona ikinci, 1 milyar 38 milyon Euro'yla Liverpool ise üçüncü sırada yer almıştır. Eurostat veri tabanına göre, 2018 yılında Türkiye'nin GSYH'sinin cari fiyatlarla 652 milyar 519 bin Euro olduğu dikkate alındığında, söz konusu rakamların ne denli yüksek olduğu daha net bir şekilde görülmektedir.

Türkiye’de de sporun –bilhassa futbolun- benzer bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Önemli futbol müsabakalarının olduğu günlerde gerek enflasyon, işsizlik, döviz kuru gibi ekonomik konular, gerekse terör, azınlık meselesi, kadın cinayetleri gibi toplumsal konular ikinci plana itilmekte ve gazetelerin ve televizyonların manşetlerinde futbol haberleri yer almaktadır. Bu durum da tüm dikkatlerin futbol maçına, onun yorumlanmasına ve tartışılmasına yoğunlaşmasına neden olmakta ve futbol aracılığıyla toplumdaki mevcut sorunların bir süre için “unutulmak”tır.

5. SONUÇ

Spor politik, ekonomik, kurumsal ve kültürel boyutlara sahip toplumsal bir kavramdır, bu yönüyle sosyolojiyle yakın bir ilişki halindedir. Spor ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen spor sosyolojisi de sporun toplumsal yaşam üzerindeki etkisini açıklamak üzere sosyolojik bakış açıları ve teorilerden yararlanmaktadır. Bu bakımdan işlevselci teori ile çatışma teorisi ön plana çıkmaktadır.

Parsons ve Merton gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı işlevselci teoriye göre önemli olan toplumsal bütünleşmedir; toplumsal bütünleşme ise ortak değerler sistemi ile sağlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, işlevselci teori bir uyum teorisidir ve toplumsal bütünlüğün sağlanması açısından denge, sistem, düzen ve uyum gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bu haliyle teori toplumdaki düzensizlik ve gerilimleri ikincil plana itmekte ve toplumsal dayanışma, düzen, denge ve uyum gibi kavramlar ön plana çıkarılmaktadır.

İşlevselci teorinin temel kavramları olan toplumsallaşma, dayanışma, uyum ve düzen gibi kavramlar sporun toplumsal işlevleri hakkında yol gösterici olabilmektedir. İşlevselci teori doğrultusunda, spor sisteme katkısı bağlamında ele alınmakta ve araştırmacılar spora katılım ve sporun bireyler ve toplum üzerindeki olumlu etkisi gibi konulara odaklanmaktadır. Buna göre, bireyler sporu sevmektedir zira spor, toplumsal düzen açısından elzem olan ortak değerleri ve anlaşmaları yansıtmaktadır. Örneğin geniş izleyici kitlelerine ulaşan futbol, basketbol, beyzbol veya boks müsabakalarında farklı dinlere mensup, farklı etnik kökenlere sahip, farklı sosyo-ekonomik sınıflardan gelen bireyler aynı amaç –takımlarını ya da sporcuları destekleme- doğrultusunda bir araya gelmekte ve toplumsal denge, düzen ve dayanışmaya katkıda bulunmaktadır.

Dolayısıyla işlevselci teorinin spora olumlu, pekiştirici, bütünleştirici bir anlam atfettiği ve sporun toplumsal bütünleşme ve uyuma katkı sağladığını savunduğu söylenebilir. İşlevselci teorinin en önemli zafiyeti ise, spordan herkesin eşit bir şekilde faydalandığı kabul etmesi ve sporun belli gruplara, diğerlerine karşı ayrıcalık tanıyan ve dezavantaj teşkil eden toplumsal bir yapı olduğunu göz ardı etmesidir. Bu nedenle işlevselci teori sporun olumlu yönlerini abartmakta, olumsuz yönlerini göz ardı etmektedir.

Çatışma teorisi ise işlevselci teoriye bir itiraz olarak ortaya çıkmıştır. Marx ve Weber gibi isimlerin çalışmalarına dayanan çatışma teorisine göre toplumsal yaşamın temelinde “çatışma” ve “ihtilaf” yer almaktadır. Bu bakımdan, işlevselci teori toplumsal uyum, düzen, bütünleşme gibi kavramlar üzerinde durarak, toplumsal alt-sistemlere birbirlerine uyumlu bir şekilde işleyen olumlu bir olgu olarak ele alırken; çatışma teorisi toplumu, ekonomik güçlerin şekillendirdiği bir sistem olarak ele almakta ve toplumsal –bilhassa sınıfsal- mücadele, ihtilaf, çekişme ve çatışma gibi kavramlardan hareketle, toplumsal hayatın uyumdan ziyade, çatışma üzerinden tanımlanabileceğini vurgulamaktadır.

Çatışma teorisi spora uyarlandığında, sporun eşitsizlik, otorite ve baskı kurma aracı olarak faaliyet gösteren bir unsur olduğu söylenebilir. Çatışma teorisine spor, ekonomik sömürü ve kapitalist sistemin genişlemesine nasıl katkı sağladığı açısından ele alınmakta ve toplumun elit kesimlerinin sahip olduğu gücü ve ayrıcalığı nasıl devam ettirdiğine odaklanılmaktadır. Bu çerçevede, sporun ticarileşmesinin etkileri, spor ve yabancılaşma ilişkisi ve spor aracılığıyla (sınıf, ırk ve cinsiyet bağlamında) toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesi gibi konular ön plana çıkmaktadır.

Diğer yandan, çatışma teorisi doğrultusunda sporun bilhassa işçiler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Çalışma saatlerinde yorulan ve gerilimlerini ve streslerini boşaltmaları gereken işçiler, spor aracılığıyla kafalarını boşaltmakta ve dinlenmekte; dinlenen işçiler daha fazla güç toplayarak üretime daha fazla katkıda bulunmakta ve böylece bu süreç kapitalizm lehine işlemektedir. Bu çerçevede, Marx’ın terminolojiyle ifade edecek olursak, spor kapitalist ekonomilerde bir “afyon” işlevi görmekte ve ilgiyi politik, kültürel ve ekonomik olgulardan spor müsabakalarına veya spor tartışmalarına çektiğini ifade etmektedirler. Böylelikle günlük toplumsal olgular ikinci plana itilmektedir.

Ayrıca günümüzdeki rekabetçi spor, içinden doğmuş olduğu sınıflı ve eşitlikten uzak toplumsal yapıyı beslemekte ve rekabetçi spor sporcuların kendilerine yabancılaşmasına yol açmaktadır. Bu süreçte sporcular kendi bedenlerini bir nesne, teknik bir makine olarak görme eğilimindedir. Tek amacı kazanmak olan sporcular, yasaklı madde kullanımı, kural dışı hareketler vb. eylemlerde bulunarak, sporun eşitlikçi doğasına aykırı hareket etmek zorunda bırakılmaktadır.

Çatışma teorisinin zafiyeti ise, ekonomik ilişkileri fazlasıyla ağırlık vermekte, sporun eğlendirici ve dinlendirici yönünü dikkate almayarak, toplum üyelerinin benimsediği ortak değer ve inançları göz ardı etmesidir. Sporun sadece baskı ve

sömürü aracı olduğu vurgusu, sporun özgürleştirici ve birleştirici yönünü ikincil plana atmakta ve sporun olumsuz yönlerini ön plana çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Blalock, H. (1962). Occupational discrimination: Some theoretical propositions. *Social Problems*, 9(3), 240-247.
- Craib, I. (1984). *Modern social theory: From Parsons to Habermas*. New York: St Martin's Press.
- Critcher, C. (1979). Football since the War. In J. Clarke, C. Critcher & R. Johnson (Eds.), *Working class culture: Studies in history and theory* (pp. 161-184). London: Hutchinson.
- Delaney, T. (2015). The Functionalist Perspective on Sport, in R. Giulianotti (Ed.), *Routledge Handbook of The Sociology of Sport* (pp. 18-28). London and New York: Routledge.
- Delaney, T. & Madigan, T. (2009). *The sociology of sports: An introduction*. Jefferson, NC: McFarland.
- Dever, A. (2015). *Spor sosyolojisi (İkinci Baskı)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dever, A. (2017). *Sosyolojik teoriler ve spor*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Edwards, H. (1973). *Sociology of sport*. Homewood, IL: Dorsey Press.
- Ergun, D. (1979). *100 soruda sosyoloji el kitabı (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Gruneau, R. (1999). Class, sports, and social development. *Champaign, IL: Human Kinetics*.
- Heinila, K. (1969). Football at the crossroads. *International Review of Sport Sociology*, 4(1), 5-30.
- Hughson, J. (2009). *The making of sporting cultures*. London and New York: Routledge.
- Ingham, A.G. & Donnelly, P. (1997). A sociology of North American sociology of sport: Disunity in unity, 1965 to 1996. *Sociology of Sport Journal*, 14(4), 362-418.
- Jarvie, G. & Maguire, J. (1994). *Sport and leisure in social thought*. London and New York: Routledge.
- Kenyon, G. (1986). The significance of social theory in the development of sport sociology. In C. R. Rees & A. W. Miracle (Eds.), *Sport and social theory* (pp. 3-22). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kızılçelik, S. (1992). *Sosyoloji teorileri I*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Loy, John W. & Booth, D. (2000). Functionalism, sport and society. In J.Coakley & E. Dunning (Eds.), *The handbook of sport studies* (pp. 8-27). London: Sage.
- Loy, John W. & Booth, D. (2004). Social structure and social theory: The intellectual insights of Robert K. Merton. In R. Giulianotti (Ed.), *Sport and modern social theorists* (pp. 33-47). New York: Palgrave Macmillan.
- Lüschen, G. (1969). Small group research and the group in sport. In G.S. Kenyon (Ed.), *Aspects of contemporary sport sociology* (pp. 57-66). Chicago: The Athletic Institute.
- Maguire, J. (2014). *Social sciences in sport*. Champaign, Illinois: Human Kinetics.
- Malcolm, D. (2008). *The SAGE dictionary of sports studies*. London: SAGE Publications.
- Malcolm, D. (2014). The social construction of the sociology of sport: A professional Project. *International Review for the Sociology of Sport*, 49(1), 3-21.
- Mandell, Richard D. (1971). *The Nazi olympics*. New York: Macmillan.
- Marx, K. & Engels, F. (2010). *Komünist manifesto ve hakkında yazılar (Dördüncü Baskı)* (çev. N. Satlıgan, T. Ağaoğlu, O. Göçmen ve Ş. Alpagut). İstanbul: Yordam Kitap.
- Merton, R.K. (1957). *Social theory and social structure (Second Edition)*. Glencoe, IL: Free Press.
- Mills, C.W. (1959). *The sociological imagination*. Oxford: Oxford University Press.
- Molnar, G. & Kelly, J. (2013). *Sport, exercise and social theory: An introduction*. London: Routledge.
- Sage, G. (1997). Physical education, sociology and sociology of sport: Points of intersection. *Sociology of Sport Journal*, 14(4), 317-339.
- Snyder, E. E. (1974). Sociology of sports: Concepts and theories. *Popular Culture*, 8(2), 361-369.
- Stevenson, C. (1974). Sport as a contemporary social phenomenon: A functional explanation. *International Journal of Physical Education*, 11, 8-14.
- Stevenson, C. & Nixon, J. E. (1972). A conceptual scheme of the social functions of sport. *Sportwissenschaft*, 2, 119-132.
- Theodorson, G. A. & Theodorson, A. S. (1969). *A modern dictionary of sociology*. New York: Thomas Y. Crowell Co.
- Volger, C. & Schwartz, S. (1993). *The sociology of sport: An introduction*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Wallace, R. A. & Wolf, A. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları: Klasik geleneğin genişletilmesi (Altıncı Baskı)* (çev. L. Elburuz ve M. R. Ayas). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yiannakis, A.; Melnick, M. & Morgan T. (2015). *Sport sociology and the origins of NASSS: The early years, 1955-1980*. Retrieved from http://nasss.org/nasss2016/wp-content/uploads/2015/07/SportSociology_YiannakisMelnickMorgan.pdf.

